

УДК 94:327(575.1)

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2021-16-8>

Фомін С.С.

<https://orcid.org/0000-0002-1251-8224>

БАГАТОВЕКТОРНА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УЗБЕКИСТАНУ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ КРАЇНИ

В статті окреслені внутрішні проблеми Узбекистану, серед яких слід назвати проблему бідності, масового безробіття, нестачі сільськогосподарської землі і водних ресурсів, екологічні проблеми. Значною мірою ці проблеми обумовлені швидким зростанням населення. Узбекистан намагається вирішити ці проблеми шляхом ліберальних ринкових реформ та багатовекторної зовнішньої політики, розвиваючи одночасно політичні та торгово-економічні відносини з різними країнами, зокрема, з Китаєм, США, Євросоюзом, Туреччиною, Південною Кореєю, Росією та іншими країнами-членами Євразійського економічного союзу (ЄАЕС). В статті показано, що обсяги торгівлі Узбекистану із західними країнами, а також обсяги західних інвестицій в економіку цієї країни в цілому залишаються, принаймні зараз, невисокими. Робиться висновок, що для США Узбекистан є цікавим головним чином в геополітичному і військово-стратегічному аспектах, особливо зараз, після виводу американських військ із Афганістану. ЄС значно більше, ніж США, зацікавлений в розвитку торгово-економічних відносин з Узбекистаном. Нова угода між Узбекистаном і ЄС про розширене партнерство і співробітництво створить більш сприятливі умови для економічного співробітництва і торгівлі, зростання європейських інвестицій в економіку Узбекистану. Проте, здається, що фактор географічної віддаленості Узбекистану від Європи не дасть можливості країнам Євросоюзу займати таке ж провідне місце в зовнішньоекономічних відносинах Узбекистану, яке зараз займають сусідні Китай, Росія та інші країни-члени ЄАЕС. Показано, що найважливішим торгово-економічним партнером Узбекистану є Китай, який розглядає Узбекистан як важливу транзитну країну, через територію якої проходять транспортні коридори для транспортування, перш за все, китайських товарів в країни Європи та інші регіони світу. Китайські інвестиції в економіку Узбекистану невпинно зростають. Євразійський економічний союз (ЄАЕС), зокрема, такі його члени як Росія і Казахстан, також є для Узбекистану найважливішим торгово-економічним партнером. Крім того, Росія є головним ринком праці для мільйонів узбецьких трудових мігрантів. В межах ЄАЕС був створений єдиний ринок праці, трудові мігранти-громадяни країн-членів ЄАЕС користуються соціальними правами країни перебування та можуть вільно пересуватися територією країн-членів ЄАЕС. Ця обставина особливо важлива для Узбекистану, який зацікавлений в покращенні умов перебування своїх трудових мігрантів. Крім того, як свідчать факти, економічна інтеграція в межах ЄАЕС не перешкоджає урядам країн-членів ЄАЕС розвивати інтенсивні політичні і економічні відносини з різними країнами. Враховуючи всю низку гострих соціально-економічних, екологічних і демографічних проблем, які стоять перед Узбекистаном, думається, що в майбутньому неможливо повністю виключати членство Узбекистану в ЄАЕС, особливо, якщо таке членство не завадить узбецькому керівництву й надалі проводити багатовекторну зовнішню політику. Парламент Узбекистану схвалив рішення брати участь в роботі ЄАЕС в якості спостерігача. В грудні 2020 р. ЄАЕС надав Узбекистану такий статус.

Ключові слова: демографічна проблема, безробіття, трудова міграція, екологічна проблема, багатовекторна зовнішня політика, євразійська економічна інтеграція, зона вільної торгівлі, економічний союз, протекціонізм.

Серед основних соціально-економічних проблем Узбекистану слід назвати проблему бідності, масового безробіття, серйозні проблеми в галузі водопостачання, екологічні проблеми. Значною мірою ці проблеми обумовлені швидким зростанням населення, яке відбувається в умовах нестачі сільськогосподарської землі і водних ресурсів і перевищує можливості економіки Узбекистану дати роботу постійно і швидко зростаючому працездатному населенню. Після смерті президента І. Карімова в 2016 р. новий президент Узбекистану Ш. Мірзієєв почав проводити економічні реформи ліберального характеру, які, як він сподівається, дадуть новий стимул для розвитку економіки країни і сприятимуть рішенню гострих соціально-економічних, демографічних та екологічних проблем Узбекистану. Одночасно Узбекистан почав проводити більш активну багатовекторну зовнішню політику.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати як внутрішні соціально-економічні проблеми Узбекистану впливають на його зовнішню політику і як ця політика сприяє вирішенню таких проблем.

Політичні та економічні процеси, які відбуваються в країнах Центральної Азії, зокрема в Узбекистані, є предметом вивчення багатьох дослідників. В своєму аналізі автор спирався на роботи таких зарубіжних авторів як Б. Алімджанова, Е. Аріпова, Ю. Юсупова, Н. Імамова, Н.Алексєєва, Ю. Кутбітдінова. Були також проаналізовані офіційні та інформаційні матеріали, які стосуються соціально-економічного розвитку Узбекистану та його зовнішньої політики.

Думається, що багатовекторний характер зовнішньої політики Узбекистану є обумовленим саме гостротою його внутрішніх соціально-економічних проблем. Уряд Узбекистану розуміє, що рішення таких проблем неможливо без прагматичної, багатовекторної зовнішньої політики, спрямованої на одночасний розвиток добрих політичних і економічних відносин з різними країнами світу. Розвиваючи відносини з Китаєм, США, Євросоюзом, Туреччиною, Південною Кореєю, Росією та іншими країнами-членами Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), Узбекистан ставить своєю ціллю отримати від них максимально можливу економічну і технічну допомогу, інвестиції, технології, ринки збуту для узбецьких товарів, а також ринки праці для своїх трудових мігрантів, і зберегти при цьому, наскільки це можливо, свій національний суверенітет, включаючи економічний суверенітет. Керівники Узбекистану добре розуміють, що одним із факторів успішності багатовекторної зовнішньої політики, можливості одночасно отримувати матеріальну допомогу та інвестиції від різних країн (зокрема, з тих країн, які є геополітичними противниками), є нейтральний статус Узбекистану. Нова військова доктрина, яка була прийнята 9 січня 2018 р., закріпила військовий нейтралітет Узбекистану. Розробляється новий закон «Про концепцію зовнішньополітичної діяльності Республіки Узбекистан». Була прийнята

Стратегія дій з п'яти пріоритетних напрямків розвитку Республіки Узбекистан в 2017-2021 рр. В цих документах підтверджується принцип багатовекторної зовнішньої політики, спрямованої на розвиток рівноправного співробітництва з різними країнами.

Що стосується внутрішньої соціально-економічної політики Узбекистану, то під час президентства І. Карімова держава грала провідну роль в економіці, зокрема, проводився курс на збереження в державній власності більшості промислових підприємств і банків, в фінансовій сфері проводилася політика валютних обмежень і контролю. Приватний сектор грав другорядну роль і не виходив за межі, окреслені для нього державою. Політика в галузі промислового виробництва була спрямована на імпортозаміщення, в галузі зовнішньої торгівлі широко використовувалось обмеження імпорту тарифними та нетарифними бар'єрами.

Незадовільні результати економічного розвитку Узбекистану спонукали нового президента Ш. Мірзієєва ініціювати програму економічних реформ, спрямовану на впровадження в економіку Узбекистану низки ліберальних заходів. Так, в 2017-2018 рр. була впроваджена вільна конвертація національної валюти по поточних операціях, зняті обмеження на купівлю іноземної валюти, лібералізована діяльність банків, знижені деякі податки і митні платежі, створений більш сприятливий діловий клімат, проведені судова і адміністративна реформи. Були розроблені програми приватизації державних підприємств, створені сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій. Починаючи ще з 2008 р., в Узбекистані почали створювати безмитні зони з пільговим режимом оподаткування з метою залучення іноземних інвестицій. Але при президенті І. Карімові було створено тільки 3 таких зони, а після його смерті новий уряд створив додатково ще 14 вільних економічних зон. Водночас процес приватизації йде повільно, більшість великих підприємств і фінансових установ Узбекистану продовжують залишатися у власності держави – більш ніж 50% від усіх виробничих активів країни і більш ніж 80% банківського сектору [1].

Узбекистан продовжує залишатися бідною країною, середня зарплата в Узбекистані дорівнює 253 доларів. Проте, враховуючи те, що доходи розподіляються між різними верствами населення Узбекистану вкрай нерівномірно, мільйони людей отримують значно меншу зарплату, або не можуть знайти ніякої роботи, оскільки для країни характерним є хронічне безробіття. Хоча за період незалежності в Узбекистані іноземними інвесторами була створена низка промислових підприємств. Узбекистан експортує переважно сировину, продукцію нафтохімії, деякі продовольчі товари, бавовну, продукцію текстильної галузі, а імпортує машини, обладнання, продукцію високотехнологічних галузей, нафту, а також зерно, оскільки внутрішнє виробництво зернових покриває лише чверть потреб країни. До того ж Узбекистану притаманний хронічний зовнішньоторговий дефіцит. За даними Державного комітету статистики Узбекистану, в 2020 р. ВВП країни склав у

поточних цінах 580,2 трлн сум і зріс на 1,6% у порівнянні з попереднім роком. Проте, при розрахунку у доларах, ВВП склав 57 698 млн дол., що менше, ніж у 2019 р. (тоді було 57 711 млн дол.). За даними Всесвітнього банку, в 2020 р. узбецький ВВП реально зріс лише на 0,6%, водночас ВВП на душу населення склав 16,9 млн сумів, що в доларах дорівнює 1685,5 дол. (скорочення у порівнянні з 2019 р. на 0,3%) [2].

Розвиток будь-якої країни залежить не тільки від обраної країною соціально-економічної моделі, але й від сукупності різних зовнішніх і внутрішніх факторів. Що стосується зовнішніх факторів, то економіка Узбекистану сильно залежить від обсягів іноземних інвестицій, попиту на узбецькі товари за кордоном, світових цін на них, економічної ситуації в країнах, з якими Узбекистан підтримує розвинені торгово-економічні стосунки, стану політичних і економічних відносин Узбекистану з іншими країнами світу, загального стану світової економіки тощо.

Як зазначає Міністерство економічного розвитку і скорочення бідності Узбекистану, іноземні інвестори вкладають гроші насамперед у видобування природного газу, розробку інших природних ресурсів, а також в будівництво. Іноземні інвестиції в галузі більш високого технологічного рівня залишаються на низькому рівні. Згідно з даними Міністерства, в кризовому 2020 р. в економіку країни було вкладено лише 2,9 млрд дол. – скорочення в порівнянні з попереднім роком на 33,8% [3].

До внутрішніх чинників, що впливають на розвиток країни, слід віднести такі, як вже наявний економічний і науково-технічний потенціал, кількість населення, темпи його зростання, рівень загальної і професійної освіти, географічне положення країни, її кліматичні та екологічні умови, наявність чи відсутність цінних природних ресурсів. Крім того, на соціально-економічний розвиток країни впливає історично-цивілізаційна спадщина, тобто, накопичений історичний досвід, релігійні та культурні особливості народу, його менталітет, відношення до праці, національні традиції. В багатьох випадках саме історично-цивілізаційна спадщина країни суттєво впливає на діяльність її політичних і суспільних інститутів, може сприяти або, навпаки, гальмувати соціально-економічний розвиток. Застосування в різних країнах однієї і тієї ж політичної і соціально-економічної моделі може давати різні результати саме внаслідок різних внутрішніх особливостей таких країн. Тому національні особливості народу слід враховувати при запровадженні тієї чи іншої політичної і соціально-економічної моделі.

Крім того, у випадку багатоетнічного складу населення країни її розвиток суттєво залежить від стану відносин між різними етносами. Для Узбекистану проблема міжнаціональних стосунків між різними етносами, які мешкають на території Узбекистану, є досить актуальною. В радянські часи, під час національного розмежування в Центральній Азії до складу Узбекистану, були включені території, на яких компактно проживають представники різних

корінних народів цього регіону, які вважають ці території історично своїми і бажають зберегти свою етнічну ідентичність. Тим більше, що ці території Узбекистану граничать з Таджикистаном, Киргизстаном і Туркменістаном. Періодично в цих прикордонних районах виникають міжнаціональні конфлікти між узбеками і місцевим таджицьким, киргизьким і туркменським населенням. До того ж, кордони Узбекистану з Таджикистаном, Киргизстаном і Туркменістаном ще й досі не повністю демарковані, що створює підстави для міждержавних спорів і конфліктів між Узбекистаном і цими державами.

В конституції Узбекистану визнається багатонаціональний склад Узбекистану і гарантуються права національних меншин, включно з мовними правами. В Узбекистані функціонує значна кількість середніх шкіл з російською мовою навчання, працюють філіали російських вузів. Каракалпацька, таджицька, киргизька, туркменська і казахська меншини мають можливість навчатися в своїх національних школах. Каракалпацька АРСР 14 грудня 1990 р. проголосила свій державний суверенітет і з 9 січня 1992 р. стала називатися Республікою Каракалпакстан. Каракалпацька і узбецька мови в Каракалпакстані отримали статус державних. В 1993 р. між Каракалпакстаном і Узбекистаном був укладений договір про входження до складу Узбекистану на 20 років з правом виходу, для чого може бути проведений референдум. Оскільки більшість населення Республіки Каракалпакстан – це етнічні узбеки, референдум не відбувся.

Після проголошення незалежності в Узбекистані мало місце відродження ісламу, зокрема, не тільки в його традиційних мирних формах, але й сучасного радикального ісламу, пов'язаного з міжнародними радикальними ісламськими угрупованнями, включаючи терористичні організації, які виступають проти світського характеру держави Узбекистан, проклямованого в конституції, і є постійною загрозою існуючому режиму. Зростання проявів ісламського радикалізму і націоналізму, а також закриття багатьох промислових підприємств (зокрема відомого Ташкентського авіазаводу) призвело до відтоку російськомовного населення в Росію та в інші європейські країни. Російськомовне населення мешкало переважно в містах, було зайнято головним чином в промисловості, в наукових і адміністративних закладах, в сфері освіти і медицини. Відтік цього населення призвів до втрати великої частини висококваліфікованих спеціалістів і відповідно – до різкого зменшення промислового і науково-технічного потенціалу Узбекистану, його перетворення в країну-експортера переважно сировини і напівфабрикатів.

Для Узбекистану і для інших центральноазіатських країн притаманна висока народжуваність. Цей феномен, характерний для ісламських країн, є наслідком релігійних і національних традицій багатодітності. Так, в 1991 р. загальна кількість населення Узбекистану складала 20,6 млн., а за станом на 1 липня 2021 р. кількість постійного населення Узбекистану склала майже 34,9 млн. (точніше – 34860,2 тис.). З початку 2021 р., за шість місяців, вона зросла на

301,3 тис. або на 0,9% [4]. Таке швидке зростання кількості населення в Узбекистані створює серйозні соціально-економічні і екологічні проблеми. Так, наприклад, воно призвело до недостачі місць в середніх школах. Зараз кількість дітей шкільного віку становить 6,24 млн, в той час, як наявні школи розраховані на прийом 5,6 млн учнів [5].

Швидке зростання населення в Узбекистані відбувається в умовах недостачі земельних і водних ресурсів. Гідроенергетичні ресурси Узбекистану складають лише 4,92% всієї території країни, загальні водні ресурси – 50-60 кубічних кілометрів на рік, з яких тільки 12,2 кубічних кілометрів формується на території Узбекистану, а решта поступає з гір Тянь-Шаню і Паміру, тобто, із сусідніх Киргизстану і Таджикистану. Зростання населення Узбекистану, яке, як прогнозують, зросте до 2030 р. до 40 млн., приведе до відповідного зростання потреб у воді з боку населення, сільськогосподарського та промислового виробництва, що, в свою чергу, матиме наслідком скорочення наявних водних ресурсів на 7-8 кубічних кілометрів. До того ж дефіцит водних ресурсів до 2030 р. зросте з нинішніх 13-14% до 44-46%, що дуже негативно вплине на економіку країни та рівень і якість життя її населення. За даними Всесвітнього банку, потік води в басейні ріки Сир-дар'я до 2050 р. може знизитися на 2-5%, а в басейні ріки Аму-дар'я – на 10-15%, що матиме дуже негативні наслідки не тільки для населення та економіки, зокрема, для сільського господарства Узбекистану, але й для роботи існуючих в країнах Центральної Азії гідроелектростанцій, продуктивність яких може знизитися до 20%. Ще більше загостриться проблема висихання Аральського моря, рівень якого знижується щорічно зі швидкістю 0,5 метрів на рік. Процес висихання Аралу почався ще в радянський період, коли воду з Аму-дар'ї і Сир-дар'ї, які впадають в Арал, стали брати для зрошення бавовнищ. Країни Центральної Азії створили Міжнародний фонд спасіння Аралу, проте далі підписання декларацій і меморандумів справа поки не йде. Між країнами, де беруть початок ріки і країнами, де існує дефіцит водних ресурсів, немає узгодженої політики регулювання водних ресурсів, відсутній спільний підхід до водокористування у відповідності до міжнародних стандартів [6].

В 2018 р. був створений трастовий фонд під егідою ООН з питання забезпечення безпеки людей, що живуть в регіоні Приаралля, включаючи аспекти охорони здоров'я, екології, соціального захисту та інше. В 2018 р. був також створений Міжнародний інноваційний центр Приаралля, який проводить дослідницьку роботу з питань відтворення та підвищення продуктивності водних та земельних ресурсів регіону. Передбачається реалізація спільних проектів з низкою іноземних партнерів. Очевидно, що відтворити Арал в його колишніх розмірах неможливо. Зараз зусилля узбецького уряду і низки міжнародних організацій і фондів зосереджені на пом'якшенні негативних наслідків висихання Аралу для місцевого населення. Зокрема, на місці пустелі,

яка утворилася в місцях, де Арал повністю висох, висаджують саксаул, проводять роботи із забезпечення водою людей, які мешкають в цьому регіоні.

18 травня 2021 р. на пленарному засіданні 75-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН була одногосно прийнята спеціальна резолюція про проголошення регіону Приаралля зоною екологічних інновацій і технологій, яка була запропонована президентом Узбекистану Ш. Мірзієєвим. Співавторами резолюції виступили біля 60 держав, зокрема Таджикистан, Туркменістан, Росія, Китай, Індія, Пакистан, Афганістан, Іран, Туреччина, Японія та інші. Резолюція передбачає прийняття колективних заходів для впровадження енерго і водозберігаючих технологій, комплексного використання принципів «зеленої» економіки, розвитку екотуризму та інші заходи [7].

Нинішня влада Узбекистану намагається розвивати добрі відносини зі своїми найближчими центральноазіатськими сусідами, з якими, під час президентства І. Карімова, виникали періодичні конфлікти, обумовлені відсутністю чіткої демаркації державних кордонів, проблемами національних меншин (таджиків і киргизів в Узбекистані, узбеків в Киргизстані і Таджикистані), взаємними звинуваченнями в допомозі сепаратистам і терористам, а також проблемами використання водних ресурсів. За роки президентства Ш. Мірзієєва значно зріс обсяг торгівлі і співробітництва з центральноазіатськими країнами. В листопаді 2019 р. в Ташкенті відбулися консультації голів держав Центральної Азії, під час яких вони обговорили проблемні питання у відносинах між цими країнами. Була досягнута домовленість проводити такі консультації на регулярній основі. Між Узбекистаном і Киргизстаном був складений договір про кордони, у відповідності до якого було демарковано 80% державного кордону. Крім того, Узбекистан заявив свою готовність взяти участь в будівництві киргизької гідроелектростанції Камбаратинськ (Камбар-Ата). З Туркменістаном був складений договір про стратегічне партнерство. Обидві країни спільно відкрили залізничний та автодорожний мости через Аму-Дар'ю, важливий елемент транспортного шляху Узбекистан-Туркменістан-Іран-Оман [8, s. 17].

Значно поліпшилися відносини між Узбекистаном і Таджикистаном. Так, наприклад, досягнута домовленість про спільне будівництво на території Таджикистану в басейні ріки Зарафшан двох гідроелектростанцій, які будуть виробляти електроенергію для потреб Узбекистану. Фінансування проекту буде здійснено за рахунок міжнародних фінансових організацій, а також власних коштів Узбекистану і Таджикистану, які створили спільне підприємство, яке буде здійснювати будівництво [9].

26 травня 2021 р. в м. Ашхабаді була підписана угода між урядом Узбекистану і урядом Туркменістану про Спільну узбецько-туркменську міждержавну комісію з водогосподарських питань. Представники обох країн висловили впевненість, що підписання цієї угоди сприятиме розвитку

співробітництва в галузі спільної експлуатації транскордонних водних ресурсів [10].

Швидке зростання населення є однією з головних причин хронічного безробіття, оскільки економіка Узбекистану неспроможна створити достатню кількість робочих місць для невпинно і швидко зростаючих трудових резервів. Висока народжуваність є характерною для ісламських країн, включаючи Узбекистан, її причина полягає в ісламській традиції багатодітності та ісламському погляді на роль жінки в сім'ї та суспільстві. Уряд Узбекистану, де позиції ісламу дуже сильні, не наважується проводити політику контролю за народжуваністю, оскільки така політика призвела б до масових виступів населення країни проти влади. Вважається, що в процесі модернізації країни, більш активного залучення жінок у виробництво, в економічне і суспільне життя, зростання рівня освіти узбецьке населення перейде до більш низького рівня народжуваності, аналогічно тому, як це мало місце в європейських країнах. Проте, в європейських країнах перехід до сучасних, вкрай низьких, показників народжуваності (що також має негативні соціально-економічні наслідки) зайняв тривалий історичний час і супроводжувався зниженням ролі церкви в суспільстві, втратою релігійної свідомості у значної частини населення, а як відомо, міцна християнська віра сприяла зростанню населення в європейських країнах. В ісламських країнах, навпаки, модернізація, принаймні зараз, не означає зменшення ролі ісламу і це є однією з головних причин збереження традиції багатодітності в ісламських країнах. Тому, думається, що й надалі населення Узбекистану ще протягом тривалого часу буде швидко зростати. Відповідно, проблема водопостачання та інші екологічні проблеми будуть загострюватися, безробіття зростати, внаслідок чого мільйони узбецьких трудових мігрантів будуть працювати за кордоном, в країнах, де існує попит на дешеву, малокваліфіковану робочу силу.

Зараз головним напрямком для узбецьких трудових мігрантів є Росія. Кількість таких мігрантів постійно змінюється. Так, в 2018 р. в Росії працювало більш ніж 4 млн. трудових мігрантів з Узбекистану [11], в 2019 р. – біля 2,2 млн., а наприкінці січня 2021 р., за даними Міністерства економічного розвитку і скорочення бідності Узбекистану, в Росії знаходилося 1 192 800 трудових мігрантів з Узбекистану. Це складало 71% від загальної кількості узбецьких трудових мігрантів, які на кінець січня 2021 р. працювали за кордоном. До того ж в Казахстані знаходилося 209,3 тис. узбецьких трудових мігрантів (12%), в Південній Кореї – 62,3 тис.(4%), в Туреччині – 43,2 тис.(3%), ОАЕ – 5200. У порівнянні з 2019 р., загальна кількість узбецьких трудових мігрантів за кордоном скоротилася на 780 тис. і в січні 2021 р. складала 1 678 400 [12]. Таке скорочення можна пояснити закриттям кордонів в зв'язку з пандемією короно вірусу, яка призвела до кризових явищ в економіці багатьох країн світу, включаючи пострадянські країни. Зниження рівня економічної активності, зростання рівня безробіття в пострадянських країнах в 2020 р.,

включаючи Росію, призвело до того, що багато хто з трудових мігрантів, зокрема, узбецьких мігрантів, втратили роботу в країнах, де вони працювали, і були вимушені повернутися до своїх рідних країн, де вони, тим більше, не можуть знайти будь-яку роботу. Відповідно, в 2020 р. значно знизився рівень валютних надходжень в ці країни від переказів трудових мігрантів, що стало додатковим фактором загального погіршення економічної ситуації в цих країнах, включаючи Узбекистан. Грошові перекази трудових мігрантів в багатьох випадках є єдиним джерелом існування для їх сімей. Вони також є важливим джерелом для поповнення бюджету Узбекистану. За даними Центробанку Росії, в 2019 р. із Росії в Узбекистан узбецькими фізичними особами було переказано 4,7 млрд. дол. [13], а в 2020 р. – лише 927,7 млн. дол. [14]

За статистичними даними Державного комітету Республіки Узбекистан, в 2020 р. зовнішньоторговий оборот Узбекистану становив 36299,3 млн. дол., що було на 5451,7 млн. дол. менше, ніж в 2019 р. (скорочення на 13,1%) [15]. Серед них найбільш важливими торговими партнерами Узбекистану є такі члени ЄАЕС як Росія і Казахстан. Зокрема, в 2020 р. частка Росії складала 15,5% зовнішньоторгового обороту Узбекистану (5640,7 млн. дол.), частка Казахстану – 8,3% (3018,5 млн. дол.) Для порівняння: частка Китаю дорівнювала 17,7% (6432,2 млн. дол.), Республіки Корея – 5,9% (2 142,4 млн. дол.), Туреччини – 5,8% (2101,7 млн. дол.) Киргизстану – 2,5% (903,2 млн. дол.), Німеччини – 2,3% (829,0 млн. дол.).

Сукупний експорт Узбекистану в 2020 р. складав 15127,7 млн. дол., а імпорт – 21171,5 млн. дол., негативне сальдо – 6043,8 млн. дол. Слід зазначити, що для Узбекистану є характерним хронічний дефіцит в зовнішній торгівлі.

В 2020 р. найважливішими імпортерами в Узбекистан були Китай – 4501,3 млн. дол., Росія – 4170,6 млн. дол., Казахстан – 2115,5 млн. дол., Південна Корея – 2096,8 млн. дол. (при цьому експорт Узбекистану в Південну Корею складав лише 45,5 млн. дол.), Туреччина – 1085,4 млн. дол., Німеччина – 693 млн. дол.

Що стосується експорту, то в 2020 р. найважливішими країнами, куди йшов узбецький експорт, були Китай – 1930,9 млн. дол., Росія – 1470,1 млн. дол., Туреччина – 1016,3 млн. дол., Казахстан – 903,0 млн. дол., Киргизстан – 756,6 млн. дол.

В торгово-економічних відносинах Узбекистану із західними країнами, лише Німеччина займає більш-менш значне місце. Водночас, при імпорті з Німеччини до Узбекистану, який в 2020 р. складав 693 млн. дол., експорт Узбекистану до Німеччини дорівнював лише 70,5 млн. дол. Товарооборот між Узбекистаном і США складав в 2020 р. 437,9 млн. дол., при цьому імпорт США до Узбекистану дорівнював 315,2 млн. дол., а експорт Узбекистану до США – 122,8 млн. дол. Франція експортувала до Узбекистану товарів на суму 221,4 млн. дол., а імпортувала з Узбекистану товарів на суму 89 млн. дол. Імпорт з Італії до Узбекистану складав 332,8 млн. дол., а експорт Узбекистану

до Італії – 15,4 млн. дол. Таким чином, обсяг експорту Узбекистану в західні країни вкрай незначний.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що країни-члени ЄАЕС в сукупності – це головні партнери Узбекистану в його міжнародних економічних відносинах. Провідну роль тут займають відносини Узбекистану з Росією, які розвиваються на основі «Договору про основи міждержавних відносин, дружби і співробітництва між Російською Федерацією і Республікою Узбекистан» від 30 травня 1992 р., «Договору між Російською Федерацією і Республікою Узбекистан про поглиблення економічного співробітництва на 1998-2007 роки» від 12 жовтня 1998 р., «Договору про подальше поглиблення всебічного співробітництва у військовій і військово-технічній галузях» від 11 грудня 1999 р., «Договору між Російською Федерацією і Республікою Узбекистан про стратегічне партнерство» від 16 червня 2004 р., «Договору про союзницькі відносини між Російською Федерацією і Республікою Узбекистан» від 15 листопада 2005 р. В 2018 р. була прийнята Програма економічного співробітництва між урядами Російської Федерації і Республіки Узбекистан на 2019-2024 рр., був створений Міжурядовий комітет по економічному співробітництву між Російською Федерацією і Республікою Узбекистан.

В жовтні 2018 р. відбувся державний візит президента Росії В. Путіна в Узбекистан. В результаті переговорів було підписано 20 двосторонніх документів міждержавного рівня та 785 двосторонніх угод між регіонами РФ та Узбекистану на загальну суму 27,1 млрд. дол. Передбачається будівництво з допомогою Росії першої в Узбекистані атомної електростанції. Під час візиту були укладені також угоди щодо відкриття в Узбекистані філіалів низки російських вищих учбових закладів (в додаток до вже існуючих в країні філіалів російських вузів) [16]. Накопичені російські інвестиції в країнах Центральної Азії дорівнюють 50 млрд. дол., зокрема в економіку Узбекистану – 10 млрд. дол [17]. Поряд з іншими вакцинами проти коронавірусу, Узбекистан широко використовує російську вакцину «Спутник-V».

Росія висловила готовність взяти участь в реалізації проекту будівництва залізної дороги «Термез-Мазарі-Шаріф-Кабул-Пешавар», яка буде проходити, зокрема, через Афганістан. В жовтні 2021 р. «Узбецькі залізні дороги» і «Російські залізні дороги» домовились розпочати підготовчі роботи з будівництва цієї залізної дороги, зокрема, була досягнута домовленість про співробітництво між проектними інститутами обох країн. Заплановані також переговори за участю керівників залізних доріг Узбекистану, Росії і Афганістану. Домовленість про будівництво такої залізниці була досягнута ще при попередньому уряді Афганістану, але й уряд талібів також зацікавлений в такому будівництві. Попередня вартість проекту оцінюється в 5 млрд. дол., а транзитний потенціал – в 20 млн. тон вантажів. Ця залізна дорога зв'яже країни Євросоюзу, Росію, Узбекистан, Афганістан, Пакистан, Індію і країни Південно-Східної Азії. В разі реалізації цього проекту нову залізницю можна з'єднати з

інфраструктурою, яка вже побудована в рамках китайського проекту «Один пояс – один шлях», і таким чином, з'явиться вихід до Індійського океану і китайського ринку. Нова залізниця набагато скоротить час і вартість перевезення вантажів між Європою і Азією [18]. Водночас, цілком зрозуміло, що інвестування в будівництво цієї залізниці та початок робіт з реалізації проекту залежать від того, як будуть розвиватися події в Афганістані, чи буде там стабільне політичне становище.

В 2018 р. між Узбекистаном і Росією був підписаний Договір про військово-технічне співробітництво, завдяки якому Узбекистан може купувати зброю в Росії за пільговими цінами, які Росія надає державам-членам ОДКБ. У вузах міністерства оборони Росії проходять навчання узбецькі військовослужбовці. В жовтні 2018 р. міністри оборони Узбекистану і Росії підписали угоду про взаємне використання повітряного простору військовими літаками, яке надає право військово-транспортним літакам обох держав здійснювати безпосадовні польоти над територіями Росії і Узбекистану [19].

В зв'язку з подіями в Афганістані з 30 липня по 10 серпня 2021 р. в Сурхандар'їнській області Узбекистану пройшли спільні узбецько-російські військові навчання. Одночасно, з 5 по 10 серпня 2021 р., пройшли спільні військові навчання Узбекистану, Росії і Таджикистану. Узбекистан зміцнює свої кордони, зокрема, заклав кордон з Афганістаном, оскільки не бажає приймати біженців з цієї країни, по-перше, тому, що не має достатньо матеріальних ресурсів для розміщення та утримування цих біженців на узбецькій території, а, по-друге, побоюється, що серед афганських біженців можуть бути ісламські екстремісти і терористи. Водночас уряд талібів запевняє, що Афганістан готовий розвивати добрі відносини з усіма країнами, включаючи Узбекистан.

Узбекистан розвиває активні економічні відносини з Китаєм, з яким у нього найбільш великий товарооборот. В травні 2018 р. президент Узбекистану Ш. Мірзійоев відвідав Китай, за підсумками якого було підписано більше ніж 100 угод на загальну суму 20 млрд. дол. На початку 2020 р. в Узбекистані працювали 1652 підприємства (16% від загальної кількості) з китайськими інвестиціями, з них 120 підприємств – з 100% китайським капіталом. Зараз Узбекистан разом з Китаєм реалізує 284 довгострокових інвестиційних проектів на загальну суму 30,4 млрд. дол., з яких 17,1 млрд. дол. – це кредити міжнародних фінансових організацій та іноземних банків, а решта прями китайські інвестиції. Китайські інвестиції переважно йдуть в інформаційно-комунікаційну сферу, нафтогазову і хімічну промисловість, в розвиток транспортної інфраструктури, створення транспортних коридорів для транзиту китайських вантажів в країни Європи і зони Перської затоки, а також в гідроенергетику, сільське господарство, легку промисловість, фармацевтику, виробництво будівельних матеріалів. Узбекистан здійснює співробітництво з Китаєм в рамках китайської стратегії «Один пояс – один шлях» [20].

Узбекистан є членом Шанхайської організації співробітництва (ШОС), а також Організації ісламського співробітництва. У вересні 2019 р. Узбекистан вступив в Тюркську раду (Раду співробітництва тюркомовних країн). Відносини з Туреччиною вийшли на стратегічний рівень. В квітні 2018 р. була створена узбецько-турецька рада стратегічного співробітництва вищого рівня. У лютому 2020 р. президент Н. Мірзіїєв відвідав Туреччину з офіційним візитом. Таким чином, за останній час політичні, економічні, військові і гуманітарні зв'язки між Узбекистаном і Туреччиною набирають силу, зокрема, враховуючи приналежність обох країн до країн тюркомовної групи.

Узбекистан розвиває співробітництво з США. В травні 2018 р. відбувся державний візит президента Ш. Мірзіїєва в США, під час якого президенти обох країн зробили спільну заяву, в якій оголосили про початок «нової ери стратегічного партнерства». Вони також домовились реалізовувати двосторонній план військового співробітництва, розрахований на 5 років. Узбекистан закупляє деякі види американської зброї, в американських військових закладах проходять навчання групи узбецьких військовослужбовців, проводяться спільні з американцями військові навчання. Водночас обсяги товарообігу Узбекистану з США і рівень американських інвестицій в узбецьку економіку, у порівнянні з Китаєм і Росією, залишаються незначними. США просуває власний механізм регіональної інтеграції – об'єднання США і п'яти країн Центральної Азії, так званий альянс C5+1. Як зазначає узбецький політолог Н. Імамова: «Вашингтон намагається не допустити входження Узбекистану в ЄАЕС, підтримуючи заходи по боротьбі з тероризмом і економічне співробітництво, а також просуваючи західні цінності». США можуть заблокувати вступ Узбекистану до СОТ в разі його входження в ЄАЕС [21].

В лютому 2019 р. між Євросоюзом і Узбекистаном розпочалися і продовжуються переговори про укладання Угоди про розширене партнерство і співробітництво, яка повинна замінити сучасну Угоду про партнерство і співробітництво між Узбекистаном і ЄС, яка була підписана 1 червня 1996 р. і набула чинності 1 липня 1999 р. Як заявив спецпредставник Євросоюзу з Центральної Азії Пітер Буріан, практично по всіх розділах нової угоди робота завершена. Очікується, що підписання угоди відбудеться наприкінці 2021 р. під час візиту президента Ш. Мірзіїєва в Брюссель [22].

В грудні 2020 р. Єврокомісія достроково прийняла рішення надати Узбекистану статус бенефіціара Загальної системи преференцій GSP+, що створить можливість більш легкого доступу узбецьких товарів на європейські ринки, ніж це передбачає просто GSP. Країни, яких входять до бенефіціарів GSP+, зобов'язані виконувати 27 основних міжнародних конвенцій, зокрема, про права людини, права робітників, захисту навколишнього середовища і клімату. GSP+ передбачає постійний моніторинг того, як країни, які стали бенефіціарами цієї системи, виконують свої зобов'язання. Надання Узбекистану

цього статусу свідчить про те, що Євросоюз позитивно оцінює ті соціально-економічні реформи, які реалізує уряд Узбекистану [23].

Нова угода про розширене партнерство і співробітництво між ЄС і Узбекистаном створить більш сприятливі умови для економічного співробітництва і торгівлі між ними. Водночас, знижуючи деякі бар'єри на шляху доступу узбецьких промислових товарів на ринок ЄС, вона не гарантує збут цих товарів, які мають там конкурувати, по-перше, з місцевими товарами, а, по-друге, з товарами країн, які мають угоди про асоціацію і вільну торгівлю з ЄС. Слід враховувати також фактор географічної віддаленості Узбекистану від європейського ринку, що призводить до більш високих транспортних витрат, що, в свою чергу, збільшує ціни на узбецькі товари. Крім того, ЄС здійснює протекціоністську політику, зокрема субсидуючи своїх сільськогосподарських товаровиробників і практикуючи систему безмитних квот для імпорتنих продовольчих і сільськогосподарських товарів, зокрема для країн, які мають угоди з ЄС про асоціацію або розширене партнерство і співробітництво.

В цьому зв'язку можна зробити висновок, що основними ринками для узбецьких товарів залишатимуться ринки пострадянських країн і Китаю. У порівнянні з політикою І. Карімова, позиція Узбекистану щодо євразійської інтеграції значно змінилася. Узбекистан підняв рівень свого національного координатора в СНД з заступника міністра закордонних справ до заступника прем'єр-міністра та відновив свою участь в Економічній раді СНД. Нині питання участі Узбекистану в процесах євразійської інтеграції ретельно вивчається. Окрім участі в зоні вільної торгівлі СНД, угода про створення якої була підписана в 2011 р. в Санкт-Петербурзі і до якої Узбекистан приєднався в 2014 р., узбецьке керівництво планує створити ЗВТ з ЄАЕС. 7 жовтня 2019 р. Міністерство економіки і промисловості Узбекистану опублікувало проект Концепції комплексного соціально-економічного розвитку республіки до 2030 р. У відповідності до документу, на першому етапі розвитку (2019-2021 рр.) повинна відбутися адаптація узбецької економіки до нових умов розвитку і ринкових механізмів. В цей час Узбекистан планує підписати угоду з ЄАЕС про вільну торгівлю. На другому етапі (2022-2025 рр.), після структурних змін в економіці, буде необхідно послідовно вивчити наслідки входження Узбекистану в ЄАЕС і СОТ, провести лібералізацію торгової політики і приведення її у відповідність до норм СОТ. Проект Концепції викликав неоднозначну реакцію в Узбекистані. Узбецький економіст Ю. Юсупов, директор Центру сприяння економічному розвитку Узбекистану, підкреслив, що поруч з деякими плюсами (скорочення бар'єрів на шляху торгівлі з країнами ЄАЕС, покращення умов перебування для узбецьких трудових мігрантів в Росії та в інших країнах ЄАЕС), можливий вступ Узбекистану до ЄАЕС закриває для Узбекистану шлях до Світової організації торгівлі (СОТ), і змусить Узбекистан увійти не тільки в економічний, але й де-

факто в політичний союз з Росією і таким чином стати заручником її непередбаченої зовнішньої політики [24].

9 січня 2020 р., після ретельного вивчення проблеми вступу чи не вступу Узбекистану в ЄАЕС, експерти Центру економічних досліджень при адміністрації президента Узбекистану підготували і подали узбецькому керівництву доповідь, яка стверджує, що членство Узбекистану в ЄАЕС вигідно для узбецької економіки. Серед переваг такого членства: покращення умов праці і правового статусу узбецьких трудових мігрантів в Росії та в інших країнах ЄАЕС, збільшення обсягів узбецького експорту в країни ЄАЕС, спрощення умов транзиту узбецьких товарів територією Казахстану і Росії [25].

Водночас значна частина узбецького політикуму не бажає зближення, і, тим більше, – членства в ЄАЕС. Противники членства Узбекистану в ЄАЕС вказують, що це значно уповільнить процес набуття країною членства в СОТ, призведе до негативного впливу на розвиток деяких галузей економіки, оскільки Узбекистан, як член ЄАЕС, буде вимушений відкрити свій внутрішній ринок для країн-членів ЄАЕС і відмінити ті протекціоністські заходи, за допомогою яких він розвиває власне виробництво. Крім того, на їх думку, ЄАЕС знаходиться під контролем Росії і вступ Узбекистану до ЄАЕС змусить країну увійти не тільки в економічний, але й де-факто в політичний союз з Росією, що призведе до погіршення стосунків із Заходом, зашкодить збалансованій багатовекторній зовнішній політиці Узбекистану. Радник президента Узбекистану з питань зовнішньої політики Содик Сафаєв в цьому зв'язку зазначає: «Ми не передбачаємо конфлікту чи зіткнення з США чи з ЄС, якщо ми вступимо в ЄАЕС. Кінець кінцем, сучасні члени цього блоку підтримують економічні відносини і здійснюють ділове співробітництво із Заходом» [21].

Дійсно, як свідчать факти, економічна інтеграція в межах ЄАЕС не перешкоджає урядам країн-членів ЄАЕС розвивати інтенсивні політичні і економічні відносини з різними країнами. В цьому зв'язку показовою є позиція Казахстану щодо євразійської інтеграції, викладена в заяві МЗС Казахстану у відповідь на заяву заступника міністра іноземних справ Росії А. Панкіна, що ЄАЕС виробляє заходи у відповідь на економічні санкції Заходу проти Росії і Білорусі. В заяві МЗС Казахстану сказано, що західні санкції мають політичний характер, вони спрямовані проти двох країн-членів ЄАЕС, а не проти всього ЄАЕС, що ЄАЕС – це не політична, а економічна організація, що інтеграційні процеси в рамках ЄАЕС мають суто економічний характер. Тому Казахстан не бере участі в ніяких переговорах з питання консолідованої відповіді ЄАЕС на західні санкції і мова може йти тільки о спільних діях членів ЄАЕС з метою запобігти негативного впливу цих санкцій на соціально-економічний розвиток країн-членів ЄАЕС[26].

Розбіжність поглядів узбецьких політиків щодо ЄАЕС проявила себе в голосуванні в парламенті з питання отримання Узбекистаном статусу

спостерігача в ЄАЕС. 28 квітня 2020 р. законодавча палата Олій Манжалісу (парламенту) Узбекистану розглянула питання щодо необхідності отримання Узбекистаном статусу спостерігача в ЄАЕС, при цьому 86 депутатів проголосували за цей статус, проти – 32, утримались 14 депутатів (в голосуванні взяли участь 132 депутата із 150) [27]. 11 травня 2020 р. це рішення схвалив узбецький сенат. На засіданні Вищої євразійської економічної ради ЄАЕС, яке відбулося 11 грудня 2020 р. в онлайн-режимі, було прийнято рішення надати Узбекистану і Кубі статус спостерігача при ЄАЕС. Такий статус вже має Молдова. Президент Узбекистану Ш. Мірзієєв прийняв участь в цьому онлайн-засіданні. В своєму виступі він висловив надію, що співробітництво Узбекистану з ЄАЕС в новій якості спостерігача дозволить Узбекистану створити нові ринки збуту для своєї продукції та усунути перешкоди на шляху торгівлі з країнами-членами ЄАЕС.

Висновки

Соціально-економічні проблеми Узбекистану, серед яких слід назвати проблему бідності, масового безробіття, серйозні проблеми в галузі водопостачання, екологічні проблеми, значною мірою обумовлені швидким зростанням населення, яке відбувається в умовах нестачі сільськогосподарської землі і водних ресурсів. Уряд Узбекистану намагається вирішувати соціально-економічні, екологічні і демографічні проблеми країни, по-перше, проводячи політику економічних реформ ліберального характеру, а, по-друге, здійснюючи багатовекторну зовнішню політику, яку, поруч з ринковими реформами, розглядає як можливість вирішення цих проблем.

Розглядаючи економічні відносини Узбекистану з США, слід вказати, що обсяги торгівлі Узбекистану з ними, а також обсяги американських інвестицій в економіку Узбекистану залишаються, принаймні зараз, невисокими. Думається, що для США Узбекистан є цікавим головним чином в геополітичному і військово-стратегічному аспектах, особливо зараз, після виводу американських військ із Афганістану. Можна припустити, що між Узбекистаном і США буде розвиватися, перш за все, політичне і військово-технічне співробітництво.

Країни ЄС, значно більше, ніж США, зацікавлені в розвитку торгово-економічних відносин з Узбекистаном. Нова угода про розширене партнерство і співробітництво створить більш сприятливі умови для економічного співробітництва і торгівлі, зростання європейських інвестицій в економіку Узбекистану. Але, думається, що фактор географічної віддаленості Узбекистану від Європи не дасть можливості країнам Євросоюзу займати таке ж провідне місце в зовнішньоекономічних відносинах Узбекистану, яке зараз займають сусідні Китай, Росія та інші країни-члени ЄАЕС.

Китай є найважливішим торгово-економічним партнером Узбекистану. Китайські інвестиції в узбецьку економіку зростають. Китай розглядає Узбекистан як важливу транзитну країну, через територію якого проходять транспортні коридори для транспортування, перш за все, китайських товарів в

країни Європи та інші регіони світу. Тому Китай робить інвестиції в розвиток транспортної інфраструктури країни. Узбекистан бере участь в реалізації китайського проекту «Один пояс – один шлях». В майбутньому, думається, роль Китаю в економіці Узбекистану буде тільки зростати.

Пострадянські країни, значною мірою залежать від імпорту технологій з більш розвинених країн. Внаслідок цього, країни-члени ЄАЕС проводять багатовекторну зовнішньоекономічну політику. Таким чином, на практиці, членство в ЄАЕС не є перешкодою для проведення багатовекторної політики, якої дотримується Узбекистан, і це може бути фактором, який вплине на його рішення: або вступати до ЄАЕС, або обмежитися статусом спостерігача в цій організації. Враховуючи всю низку гострих соціально-економічних, екологічних і демографічних проблем, які стоять перед Узбекистаном, думається, що в майбутньому неможливо повністю виключати членство Узбекистану в ЄАЕС, особливо, якщо таке членство не завадить узбецькому керівництву й надалі проводити багатовекторну зовнішньополітичну і зовнішньоекономічну політику. Крім того, ЄАЕС (зокрема, такі його члени як Росія і Казахстан) залишається для Узбекистану найважливішим торгово-економічним партнером і головним ринком праці для мільйонів узбецьких трудових мігрантів. В межах ЄАЕС був створений єдиний ринок праці, трудові мігранти-громадяни країн-членів ЄАЕС користуються соціальними правами країни перебування та можуть вільно пересуватися по території країн-членів ЄАЕС. Ця обставина особливо важлива для Узбекистану, який зацікавлений в покращенні умов перебування своїх трудових мігрантів. Перший крок в напрямку зближення з ЄАЕС Узбекистан вже зробив, отримавши статус спостерігача.

Хоча, відповідно до Угоди про ЗВТ в рамках СНД від 2011 р., між Україною і Узбекистаном існує режим вільної торгівлі, українсько-узбецькі торгово-економічні відносини не можна назвати задовільними. Зовнішньоторговий оборот Узбекистану з Україною в 2020 р. дорівнював лише 437,9 млн дол., водночас Україна експортувала до Узбекистану товарів на суму 315,2 млн. дол., а імпортувала з Узбекистану – на суму 122,8 млн. дол. [15]. Такий низький рівень торгово-економічних відносин між Україною і Узбекистаном потребує нових стимулів розвитку. Перспективним напрямом могло б бути взаємне інвестування. Так, в Узбекистані планується приватизація десятків крупних підприємств і українські фінансово-промислові групи могли б долучитися до цього процесу. У свою чергу, узбецькі бізнесмени могли б знайти привабливі для себе об'єкти інвестування в Україні. Наша країна може постачати до Узбекистану сучасне обладнання й технології з перероблення сільгосппродукції, сировинних матеріалів, трубної та іншої продукції для потреб підприємств добувної та переробної галузей Узбекистану. Таким чином, можна сказати, що українсько-узбецькі відносини мають ще не використаний потенціал подальшого розвитку.

Список використаних джерел та літератури

1. Юсупов Ю. Экономические реформы в Узбекистане: достижения, проблемы, перспективы. URL: <https://fpc.org.uk/экономические-реформы-в-узбекистане/>
2. Цифра: ВВП Узбекистана в 2020 году. URL: <https://www.spot.uz/ru/2021/01/26/gdp>
3. На треть сократились прямые иностранные инвестиции в экономику Узбекистана. URL: <https://eadaaily.com/ru/news/2021/03/01/na-tret-sokratilis-priyamye-inostrannye-investicii-v-ekonomiku-uzbekistana>
4. Государственный комитет Республики Узбекистан по статистике. Демографическая ситуация в Республике Узбекистан на 1 июля 2021 г. URL: <https://stat.uz/images/uploads/reliz2021/demografiyauzb0721ru.pdf>
5. Шерзод Шерматов – о переполненных классах и грядущих проблемах из-за нехватки мест в школах. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2021/05/04/schools/>
6. Алимджанов Б. Водные проблемы Узбекистана: вопросы экологии и менеджмента. URL: <https://cabar.asia/ru/vodnye-problemy-uzbekistana-voprosy-ekologii-i-menedzhmenta.uz/ru/>
7. «Узбекистан в корне изменил идеологию решения Аральской катастрофы» – Элдор Арипов. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2021/05/22/arak/>
8. Aripov E. Uzbekistans neue Rolle in Zentralasien. *Welt Trends. Das aussenpolitische Journal*. 2018. №136. S. 16-17.
9. Узбекистан и Таджикистан построят две ГЭС на реке Зарафшан. URL: <https://www.eadaaily.com/ru/news/2020/03/13/uzbekistan-i-tadzhikistan-postroyat-dve-ges-na-reke-zarafshan>
10. Ташкент и Ашхабад подписали соглашения о трансграничных реках. URL: <https://www.eadaaily.com/ru/news/2021/05/27/tashkent-i-ashhabad-podpisali-soglasheniya-o-transgranichnyh-rekah>
11. Поток гастарбайтеров из Таджикистана сократился за пять лет на 40%. URL: <https://www.eadaaily.com/ru/news/2019/02/08/potok-gastarbajterov-iz-tadzhikistana-sokratilsya-za-ryat-let-na-40>
12. В Минэкономразвития озвучили количество мигрантов из Узбекистана. URL: <https://uz.sputniknews.ru/20210130/v-Minekonomrazvitiya-ozvuchilo-kolichestvo-migrantov-iz-Uzbekistana-15901366.html>
13. Денежные переводы в Узбекистан из России достигли пика за 5 лет. URL: <https://www.spot.uz/ru/2020/03/17/russia/>
14. На сколько увеличились денежные переводы трудовых мигрантов из РФ. URL: <https://uz.sputniknews.ru/20210201/na-skolko-velichilis-denezhnye-perevody-trudovych-migrantov-iz-RF-15908045.html>
15. Государственный комитет Республики Узбекистан по статистике. Внешнеторговый оборот Республики Узбекистан (предварительные данные за январь-декабрь 2020 г.). URL: https://stat.uz./images/uploads/docs/tashqi_savdo_dec_2020_ru.pdf
16. Итоги визита Владимира Путина в Узбекистан. URL: www.sib-science.info/ru/ras/k-itogam-22102018
17. Россия инвестировала в Центральную Азию 50 млрд дол. МИД. URL: <https://www.eadaaily.com/ru/news/2021/05/20/rossiya-investirovala-v-centralnuyu-aziyu-50-mlrd-mid>
18. Россию завлекают в выгодный проект в Афганистане. URL: <https://vz.ru/economy/2021/10/30/952311.html>
19. Алексеева Н. «Гарантии безопасности»: как развивается военно-техническое сотрудничество России и Узбекистана. URL: <https://russian.rt.com/ussr/article/563545-uzbekistan-odkb-voennoe-sotrudnichestvo>

20. Кутбитдинов Ю. Китайский вектор узбекской экономики. URL: <https://review.uz/post/kitayskiy-vektor-uzbekskoy-ekonomiki>
21. Имамова Н. Узбекистан перед выбором: США или Россия. URL: <https://www.golos-ameriki.ru/a/uzbekistan-faces-choice-between-closer-ties-to-us-russia/5189180.html>
22. Президент Узбекистана собирается посетить Брюссель. URL: <https://eadaaily.com/ru/news/2021/05/25/prezident-uzbekistana-sobiraetsya-posetit-bryussel>
23. Узбекистан присоединился к соглашению Европейского союза GSP+. URL: <https://review.uz/post/uzbekistan-prisoedinilsya-k-soglasheniyu-evropeyskogo-soyuza-gsp+>
24. Клуб заложников российской политики. Экономист Юлий Юсупов – о вступлении Узбекистана в ЕАЭС. URL: <https://fergana.agency/articles/111489/>
25. Обещают сплошные плюсы. URL: <https://fergana.agency/photos/114048/?country=uz>
26. МИД Казахстана выступил против политизации ЕАЭС. URL: <https://www.eadaaily.com/ru/news/2021/06/05/mid-kazahstana-vystupil-protiv-politizacii-eaes>
27. Депутаты одобрили участие Узбекистана в ЕАЭС в качестве наблюдателя. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2020/04/28/integration-eeu>

References

1. Yusupov, Yu. *Ekonomicheskiye reformy v Uzbekistanye: dostizheniya, problemy, perspektivy* [Economic reforms in Uzbekistan: achievements, problems, prospects]. [Online]. Available from: <https://fpc.org.uk/экономические-реформы-в-узбекистане/> [In Russian].
2. *Tsifra: VVP Uzbekistana v 2020 godu* [Figures: GDP of Uzbekistan in 2020]. [Online]. Available from: <https://www.spot.uz/ru/2021/01/26/gdp> [In Russian].
3. Na tret sokratilis pryamyne inostrannye investitsii v ekonomiku Uzbekistana [The direct foreign investments into economy of Uzbekistan decreased by one third]. [Online]. Available from: <https://eadaaily.com/ru/news/2021/03/01/na-tret-sokratilis-pryamyne-inostrannye-investitsii-v-ekonomiku-uzbekistana> [In Russian].
4. *Gosudarstvennyi komitet Respubliki Uzbekistan po statistike. Demograficheskaya situatsiya v Respublike Uzbekistan na 1 iyulya 2021 g.* [The State Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics. Demographic situation in the Republic of Uzbekistan on July 1, 2021]. [Online]. Available from: <https://stat.uz/images/uploads/relez2021/demografiyauzb0721ru.pdf> [In Russian].
5. *Sherzod Shermatov – o perepolnennykh klassah i gryadushchih problemah iz-za nehvatki mest v shkolah* [Sherzod Shermatov about overcrowded class-rooms and future problems due to the shortage of seats in schools]. [Online]. Available from: <https://www.gazeta.uz/ru/2021/05/04/schools/> [In Russian].
6. Alimdzhanov, B. *Vodnyye problemy Uzbekistana: voprosy ekologii i menedzhmenta* [Water problems of Uzbekistan: ecology and management issues]. [Online]. Available from: <https://cabar.asia/ru/vodnye-problemy-uzbekistana-voprosy-ekologii-i-menedzhmenta.uz/ru/> [In Russian].
7. “Uzbekistan v korne izmenil ideologiyu resheniya Aralskoy katastrofy” – Eldor Aripov. [“Uzbekistan radically changed the ideology of solving the Aral catastrophe” – Eldor Aripov]. [Online]. Available from: <https://www.gazeta.uz/ru/2021/05/22/aryl/> [In Russian].
8. Aripov, E. (2018). Uzbekistans neue Rolle in Zentralasien. *Welt Trends. Das ausserpolitische Journal*, 136, ss. 16-17. [In German].
9. *Uzbekistan i Tadjikistan postroyat dve GES na reke Zarafshan* [Uzbekistan i Tadjikistan will build two hydroelectric power stations on the river of Zarafshan]. [Online]. Available from: <https://www.eadaaily.com/ru/news/2020/03/13/uzbekistan-i-tadjikistan-postroyat-dve-ges-na-reke-zarafshan> [In Russian].
10. *Tashkent i Ashhabad podpisali soglasheniya o transgranichnykh rekah* [Tashkent and Ashhabad signed agreements on frontier rivers]. [Online]. Available from: <https://www.eadaaily.com/ru/news/2021/05/27/tashkent-i-ashhabad-podpisali-soglasheniya-o-transgranichnykh-rekah> [In Russian].

11. *Potok gastarbayerov iz tadzhikistana sokratilsya za pyat let na 40%* [The stream of migrant workers decreased by 40% during five years]. [Online]. Available from: <https://www.eadaily.com/ru/news/2019/02/08/potok-gastarbayerov-iz-tadzhikistana-sokratilsya-za-pyat-let-na-40> [In Russian].
12. *V Minekonomrazvitiya ozvuchili kolichestvo migrantov iz Uzbekistana* [The Ministry of Economic Development published the number of migrants from Uzbekistan]. [Online]. Available from: <https://uz.sputniknews.ru/20210130/v-Minekonomrazvitiya-ozvuchilo-kolichestvo-migrantov-iz-Uzbekistana-15901366.html> [In Russian].
13. *Dnezhnye perevody v Uzbekistan iz Rossiya dostigli pika za 5 let* [Money remittances from Russia to Uzbekistan reached the maximum during 5 years]. [Online]. Available from: <https://www.spot.uz/ru/2020/03/17/russia/> [In Russian].
14. *Na skolko uvelichilis denezhnye perevody trudovykh migrantov iz RF* [By what amount money remittances from Russia made by migrant workers increased]. [Online]. Available from: <https://uz.sputniknews.ru/20210201/na-skolko-uvelichilis-denezhnye-perevody-trudovykh-migrantov-iz-RF-15908045.html> [In Russian].
15. *Gosudarstvennyi komitet Respubliki Uzbekistan po statistike. Vneshnetorgovyyi oborot Respubliki Uzbekistan (predvaritelnye dannye za yanvar-dekabr 2020 g.)* [The State Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics. Foreign trade turnover of the Republic of Uzbekistan (preliminary figures for January-December 2020)]. [Online]. Available from: https://stat.uz./images/uploads/docs/tashqi_savdo_dec_2020_ru.pdf [In Russian].
16. *Itogi vizita Vladimira Putina v Uzbekistan* [The results of Vladimir Putin's visit to Uzbekistan]. URL: www.sib-science.info/ru/ras/k-itogam-22102018 [In Russian].
17. *Rossiya investirovala v Centralnuyu Aziyu 50 mlrd dol. MID* [Russia invested 50 mlrd \$ into Central Asia. Ministry of Foreign Affairs]. [Online]. Available from: <https://eadaily.com/ru/news/2021/05/20/rossiya-investirovala-v-centralnuyu-aziyu-50-mlrd-mid> [In Russian].
18. *Rossiyu zavlekayut v vygodnyi projekt v Afganistane* [Russia is enticed into the profitable project in Afghanistan]. [Online]. Available from: <https://vz.ru/economy/2021/10/30/952311.html> [In Russian].
19. Alekseeva, N. *“Garantii bezopasnosti”: kak razvivaetsya voenno-tehnicheskoe sotrudnichestvo Rossii i Uzbekistana* [“Security safeguards”: how the military technical cooperation between Russia and Uzbekistan is developing]. [Online]. Available from: <https://russian.rt.com/ussr/article/563545-uzbekistan-odkb-voennoe-sotrudnichestvo> [In Russian].
20. Kutbitdinov, Yu. *Kitayskiy vector uzbekskoy ekonomiki* [The Chinese vector of the Uzbek economy]. [Online]. Available from: <https://review.uz/post/kitayskiy-vektor-uzbekskoy-ekonomiki> [In Russian].
21. Imamova, N. *Uzbekistan pered vyborom: SSHA ili Rossiya* [Uzbekistan facing the choice: USA or Russia]. [Online]. Available from: <https://www.golos-ameriki.ru/a/uzbekistan-faces-choice-between-closer-ties-to-us-russia/5189180.html> [In Russian].
22. *Prezident Uzbekistana sobiraetsya posetit Bryussel* [The Prezident of Uzbekistan is going to visit Brussels]. [Online]. Available from: <https://eadaily.com/ru/news/2021/05/25/prezident-uzbekistana-sobiraetsya-posetit-bryussel> [In Russian].
23. *Uzbekistan prisoedinilsya k soglasheniyu Evropeyskogo soyuza GSP+* [Uzbekistan joined the EU agreement G+]. [Online]. Available from: <https://review.uz/post/uzbekistan-prisoedinilsya-k-soglasheniyu-evropeyskogo-soyuza-gsp+> [In Russian].
24. *Klub zalozhnikov rossiyskoy politiki. Ekonomist Yuliy Yusupov – o vstuplenii Uzbekistana v EAES* [The club of hostages of Russian policy. Economist Yuliy Yusupov – about the entry of Uzbekistan into Eurasian Economic Union]. [Online]. Available from: <https://fergana.agency/articles/111489/> [In Russian].

25. *Obeshchayut sploshnye plyusy* [They promise sheer advantages]. [Online]. Available from: <https://fergana.agency/photos/114048/?country=uz> [In Russian].
26. *MID Kazahstana vystupil protiv politizacii EAES* [Ministry of Foreign Affairs of Kazakhstan came out against politization of the EAEU]. [Online]. Available from: <https://www.eadaily.com/ru/news/2021/06/05/mid-kazahstana-vystupil-protiv-politizacii-eaes> [In Russian]
27. *Deputy odobrili uchastie Uzbekistana v EAES v kachestve nablyudatelya* [The Deputies approved the participation of Uzbekistan in the EAEU as an observer]. [Online]. Available from: <https://www.gazeta.uz/ru/2020/04/28/integration-eeu> [In Russian].

Фомин С.С. Многовекторная внешняя политика Узбекистана как важное средство решения социально-экономических проблем страны.

В статье очерчены внутренние проблемы Узбекистана, среди которых следует назвать проблему бедности, массовой безработицы, нехватки сельскохозяйственной земли и водных ресурсов, серьезные экологические проблемы. В значительной мере эти проблемы обусловлены быстрым ростом населения. Узбекистан пытается решить эти проблемы путем либеральных рыночных реформ и многовекторной внешней политики, развивая одновременно политические и торгово-экономические отношения с разными странами, в частности, с Китаем, США, Евросоюзом, Турцией, Южной Кореей, Россией и другими странами-членами Евразийского экономического союза (ЕАЭС). В статье показано, что объемы торговли Узбекистана с западными странами, а также объемы западных инвестиций остаются, по крайней мере сейчас, невысокими. Делается вывод, что для США Узбекистан интересен главным образом в геополитическом и военно-стратегическом аспектах, особенно сейчас, после вывода американских войск из Афганистана. ЕС значительно больше, чем США, заинтересован в развитии торгово-экономических отношений с Узбекистаном. Новое соглашение между Узбекистаном и ЕС о расширенном партнерстве и сотрудничестве создаст более благоприятные условия для экономического сотрудничества и торговли, роста европейских инвестиций в экономику Узбекистана. Тем не менее, думается, что фактор географической удаленности Узбекистана от Европы не даст возможности странам ЕС занимать такое же ведущее место во внешнеэкономических связях Узбекистана, какое сейчас занимают соседние Китай, Россия и другие страны-члены ЕАЭС. Показано, что важнейшим торгово-экономическим партнером Узбекистана является Китай, который рассматривает Узбекистан как важную транзитную страну, через территорию которой проходят транспортные коридоры для транспортировки, прежде всего, китайских товаров в страны Европы и другие регионы мира. Китайские инвестиции в экономику Узбекистана непрерывно увеличиваются. Евразийский экономический союз (ЕАЭС), в частности, такие его члены как Россия и Казахстан, также является для Узбекистана важнейшим торгово-экономическим партнером. Кроме того, Россия является главным рынком труда для миллионов узбекских трудовых мигрантов. В рамках ЕАЭС создан единый рынок труда, трудовые мигранты-граждане стран-членов ЕАЭС пользуются социальными правами стран пребывания и могут свободно передвигаться по территории стран-членов ЕАЭС. Это обстоятельство особенно важно для Узбекистана, который заинтересован в улучшении условий пребывания своих трудовых мигрантов. Кроме того, как свидетельствуют факты, экономическая интеграция в рамках ЕАЭС не мешает правительствам стран-членов ЕАЭС развивать интенсивные политические и экономические отношения с различными странами. Учитывая весь комплекс острых социально-экономических, экологических и демографических проблем, стоящих перед Узбекистаном, думается, что в будущем нельзя полностью исключать возможность членства Узбекистана в ЕАЭС, особенно, если такое членство не помешает узбекскому руководству и в дальнейшем проводить многовекторную внешнюю политику. Парламент Узбекистана одобрил решение участвовать в работе ЕАЭС в качестве наблюдателя. В декабре 2020 г. ЕАЭС предоставил Узбекистану такой статус.

Ключевые слова: демографическая проблема, безработица, трудовая миграция, экологическая проблема, многовекторная внешняя политика, евразийская экономическая интеграция, зона свободной торговли, экономический союз, протекционизм.

Fomin S. Multi-vector Foreign Policy of Uzbekistan as an Important Means of Solving the Socio-economic Problems of the Country.

The article elucidates the internal problems of Uzbekistan among which one should mention the problem of poverty, mass unemployment, shortage of arable land and water resources, serious ecological problems. To a high degree these problems have been caused by a rapid growth of population. Uzbekistan tries to solve these problems by means of liberal market reforms and the multi-vector foreign policy developing political, economic and trade relations at the same time with different countries, in particular with China, the USA, the EU, Turkey, South Korea, Russia and other countries-members of the Eurasian Economic Union (EAEU). It was shown that volumes of trade of Uzbekistan with the Western countries as well as the level of Western investments remain at least now not high. The conclusion is drawn that for the USA Uzbekistan presents the interest mainly in geopolitical, military and strategic aspects, especially now after the US troops left Afghanistan. The EU is more than the USA interested in developing the trade and economic relations with Uzbekistan. The new agreement between Uzbekistan and the EU on enlarged partnership and cooperation will create more favorable conditions for economic cooperation and trade, growth of European investments into economy of Uzbekistan. Nevertheless it seems that the factor of geographic remoteness of Uzbekistan from Europe will not make it possible for the EU countries to occupy the same place in external economic links of Uzbekistan as the countries-neighbours such as China, Russia and other countries-members of the EAEU. It is shown that China is the most important trade and economic partner of Uzbekistan. China considers Uzbekistan as the important transit country with transport corridors indispensable for transportation first of all of Chinese goods to the countries of Europe and other regions of the world. The Chinese investments into economy of Uzbekistan are constantly growing. The Eurasian Economic Union (EAEU), in particular Russia and Kazakhstan, is also the most important trade and economic partner of Uzbekistan. Besides, Russia is the biggest labour market for millions of Uzbek migrant workers. Within the EAEU the common labour market was created, migrant workers who are citizens of the countries-members of the EAEU enjoy the social rights of the country of stay and may freely move over territories of the countries-members of the EAEU. This fact is especially important for Uzbekistan which is interested in improving living conditions of its migrant workers. Besides, as the facts show, the economic integration within the EAEU does not prevent the governments of the countries-members of the EAEU from developing intensive political and economic relations with different countries. Taking into account the complex of acute socio-economic, ecological and demographic problems facing Uzbekistan it seems that in the future one cannot completely exclude the possibility of membership of Uzbekistan in the EAEU especially if such a membership does not prevent the Uzbek government from pursuing the multi-vector foreign policy. The parliament of Uzbekistan approved the decision to obtain the status of observer at the EAEU. The EAEU granted this status to Uzbekistan in December 2020.

Keywords: demographic problem, unemployment, labour migration, ecological problem, multi-vector foreign policy, Eurasian economic integration, free trade area, economic union, protectionism.